



COVENANT & CONVERSATION

RAV SACKS İLE İNANCI PERAŞADA BULMAK



"Covenant & Conversation yazı dizisine yaptıkları cömert bağış için **Maurice Wohl Charitable Foundation**'a teşekkür ederim. Maurice ileri görüşlü bir hayırseverdi. Eşi Vivienne son derece mütevazıydı. Adanmışlık ve zarafetin benzersiz bir birlikteliğiydiler ve yaşamak onlar için vermek demektir."

İyi Toplum

Re'eh 5780

Moşe, antlaşmaya ve onun geniş, yol gösterici prensiplerine dair bir girişin ardından, şimdi, Devarim kitabının, 12. bölümünden 26. bölümüne kadar olan daha büyük kısmını işgal eden ayrıntılara geçmektedir. Ama bu ayrıntılara başlamadan önce, kitap içinde en temel niteliğe sahip ve Yisrael'in Peygamberleri tarafından sonsuz kez yankılandırılacak bir önermeyi dile getirmektedir:

Gör; bugün önünüze *beraha* ve beddua yerleştiriyorum. *Berahayı*, Tanrı'nızı *A-Şem*'in, size bugün emretmekte olduğum emirlerine itaat ederseniz [elde edeceksiniz]. Beddua ise, eğer Tanrı'nızı *A-Şem*'in emirlerine itaat etmez ve size bugün emretmekte olduğum yoldan, başkalarının bilmediğiniz ilahlarının ardından gitmek üzere saparsanız [bulacak sizi]. (Devarim 11:26-28)

Eğer iyi bir tutum sergiliyorsanız, işler iyi gidecektir. Eğer kötü davranırsanız işler de kötüye dönecektir. İyi bir tutum sergilemek; Tanrı'yla olan antlaşmamızı onurlandırmak, O'na sadık olmak, O'nun sözlerine kulak vermek ve O'nun emirlerine uygun hareket etmek demektir. Ulusun temeli buydu. Benzersiz bir şekilde, Tanrı, ulusun kurtarıcısı ve kanun vericisi, hükümranı, yargıcı ve savunucusuydu. Başka ulusların kendi ilahları vardı, ama hiçbirinin, göklerin ve yeryüzünün Yaratıcı'sıyla değil, bu ilahlarla bile herhangi bir antlaşması yoktu.

Ve evet, geçen hafta gördüğümüz gibi, Tanrı'nın bize *hesed*le davrandığı, hak etmiyorsak bile iyilik ettiği zamanlar vardır. Ama biz bu gibi zamanlara bel bağlamayız. Yisrael'in, hayatta kalmak için yapmak zorunda olduğu şeyler vardır. Bu nedenle Moşe uyarıda bulunmuştur:

çevrenizdeki uluslar gibi davranma, onların ilahlarını, ibadet veya uygulamalarını benimseme yönündeki herhangi bir cazibeye karşı dikkatli olun. Onların yolu sizin yolunuz değildir. Eğer onlar gibi davranırsanız, onlar gibi yok olursunuz. Gelişip ilerlemek bir yana dursun, hayatta kalmak için bile, inancınıza, tarih ve kaderinize, “Bir Koenler Krallığı ve kutsal bir ulus” olma misyon, çağrı ve görevinize sadık kalın.

Nasıl hareket ederseniz, öyle karşılık göreceksiniz. Kitabım *Morality*’de belirttiğim gibi, özgür bir toplum, ahlaki bir edimdir. Paradoks niteliğindeki gerçek, bir toplumun, zayıfları koruduğu zaman güçlü, fakirleri koruduğu zaman zengin ve savunmasızları koruduğu zaman incitilemez olduğudur. Tarihi açıdan bunun tek nihai garantörü, bu zaman ve mekândan daha büyük, aslında tüm zaman ve mekânlardan daha büyük olan, bize dürüstlerin yolunda rehberlik eden, yaptığımız her şeyi gören, dünyayı O’nun eseri olarak ve insanları O’nun sureti olarak görmemizi ve bu nedenle her ikisine de göz kulak olmamızı talep eden Birisi’ne olan inançtır. *Ben adam la-Makom* ve *ben adam la-havero* – Tanrı’ya yönelik yükümlülüklerimizle insan kardeşlerimize borçlu olduğumuz yükümlülüklerimiz – birbirinden ayrılamaz niteliktedir. Tanrı’ya inanç olmasaydı, sadece kendi çıkarlarımızın peşinde koşardık ve sonunda, az miktarda güç ve daha az servetle toplumun kenarında kalmış olanlar kaybederdi. Yahudilerin inşa etmesi gereken toplum türü bu değildir.

İyi bir toplum rastgele meydana gelmez. Piyasa veya devlet tarafından da yaratılmaz. Böyle bir toplum ancak, her birimizin ahlaki tercihleriyle oluşturulabilir. Devarim’in temel mesajı budur: *berahayı* mı seçeceğiz, yoksa laneti mi? Moşe’nin kitabın sonunda söylediği gibi:

Bugün gökleri ve yeryüzünü size karşı şahit olarak gösteriyorum ki, önünüze yaşamı ve ölümü, *berahayı* ve laneti koydum. Hayatı seç ki sen ve çocukların yaşayaszınız. (30:15, 19)

Bir toplumun sınavı, askeri, siyasi, ekonomik veya demografik değildir. Ahlaki ve manevidir. Tanah’ın mesajında devrimsel olan budur. Ama acaba gerçekten öyle midir? Antik Mısır’ın da *ma’at* adı verilen düzen, denge, evrenle uyum, sosyal istikrar, adalet ve doğruluk kavramı yok muydu? Yunanlar ve Romalılar da – özellikle de Aristo – erdem kavramına merkezi bir yer vermemişler miydi? Stoacılar da, Seneca ve Marcus Aurelius’un yazılarında düzene sokulmuş nüfuzlu bir ahlaki sistem yaratmış değiller miydi?

Bu antik sistemler, temelde, Firavunların Mısır’ında kozmik önem, Yunan ve Romalılarda ise destansı önem atfedilen devlete tapmanın birer yoluydu. Yahudilikte biz devlete hizmet etmeyiz; sadece Tanrı’ya hizmet ederiz. Antlaşmanın, kilit metni Devarim kitabı olan benzersiz etiği, her birimizin omuzlarına, hem bireysel hem de kolektif anlamda, muazzam bir ikili sorumluluk yükler.

Ben yaptıklarımın sorumluyum. Ama senin yaptıklarından da sorumluyum. *Kedoşim peraşasındaki* bir emrin anlamlarından biri de budur: “Akranını mutlaka ikaz et ve onun yüzünden günah taşıma.” Rambam’ın *Sefer a-Mitsvot* kitabında yazdığı gibi: “Herhangi birimizin ‘Ben günah işlemeyeceğim ve eğer başka biri günah işlerse, bu onunla Tanrı arasındaki bir mesele’ demesi

doğru değildir. Bu, Tora'nın aksidir.”¹ Başka bir deyişle, kanunun başlıca koruyucusu devlet, hükümet, ordu veya polis değildir. Her ne kadar bu ögelere de ihtiyaç duyulabilecekse de (önümüzdeki *peraşanın* başında belirtildiği gibi: “Kabilelerin için yargıçlar ve memurlar atamalısn), kanunun başlıca koruyucusu hepimiz ve her birimizdir. Antlaşmanın etiğini benzersiz kılan budur.

Bunu, Amerikan siyasetinde merkezi bir yere sahip olup, Britanya siyasetinde hiçbir şekilde yer almayan bir ifadede görmekteyiz: “Biz, halk.” Bunlar, Amerika anayasasının girizgâhının açılış sözleridir. Britanya “Biz, halk” ile yönetilmez. Sadık tebaası olduğumuz Majesteleri Kraliçe tarafından yönetilir. Aradaki fark, Britanya bir antlaşma toplumu değilken, Amerika'nın öyle olmasıdır: En erken döneme ait kilit metinlerin – 1620 yılına ait Mayflower Sözleşmesi ve 1630'da John Winthrop'un Arbella güvertesindeki söylevi – her ikisi de, Devarim modeli üzerine kurulu birer antlaşmaydı.² Antlaşma, ahlaki sorumluluğu ne piyasaya ne de devlete atabileceğimiz anlamına gelir. Biz – birlikte ve ayrı ayrı olmak üzere, her birimiz – toplumu inşa eder veya yıkarız.

Stoacılık bir tahammül etiğidir ve Yahudiliğin hikmet edebiyatı ile biraz akrabalığı vardır. Aristo'nun etiği, erdemle ilgilidir ve bu konuda söyleyeceklerinin büyük kısmı kalıcı değere sahiptir. Rambam'ın buna müthiş bir saygısı vardı. Ama Aristo'nun hayat görüşünün ayrılmaz bir parçası da hiyerarşik bir zihniyetti. “Yüce gönüllü adam” hakkında çizdiği portre, aristokrat tavrılı, bağımsız servete ve yüksek sosyal statüye sahip bir insan hakkındadır. Abraham Lincoln'un, “tüm insanların eşit yaratılmış olduğu önermesine adanmış” yeni bir ulus hakkındaki ifadesi Aristo'nun anlayışına uygun değildi.

Yunanlar kurumlara hayrandı. Günümüzde kullandığımız, demokrasi, aristokrasi, oligarşi, tiranlık gibi terimlerin neredeyse hepsi Yunan kökenlidir. Sefer Devarim'in mesajı, evet, kurumlar yaratın – mahkemeler, yargıçlar, memurlar, Koenler, krallar olsun – ama gerçekten önemli olan, her birinizin nasıl bir davranış içinde olduğudur. Kolektif misyonumuza “Yeryüzünün tüm halkları, A-Şem'in İsmi'nin sizin üzerinizde anıldığını göreceksiniz ve size karşı huşu duyacak” (Devarim 28:10) şekilde sadık mısınız? Özgür bir toplum, kurumlardan çok, ahlaki-manevi düzene yönelik kişisel sorumluluk tarafından inşa edilir.

Bu, bir zamanlar, İngiltere ve Amerika'nın özgür toplumlarının ortaya çıkışında anahtar rol oynamış (kendi farklı yollarıyla) simalar tarafından tam olarak anlaşılmış bir ilkeydi. İngiltere'de, Locke, hürriyet, yani yapma iznine sahip olduğunuz şeyleri yapma özgürlüğü ile, ehliyet, yani istediğiniz şeyi yapma özgürlüğü arasında ayırım yapmıştı.³ Alexis de Tocqueville, *Democracy in America* adlı kitabında, “Hürriyet, ahlak olmadan; ahlak da inanç olmadan kurulamaz” diye yazmıştır.⁴ *Veda Söylevi*'nde, George Washington “Siyasi refaha götüren tüm nizam ve alışkanlıklar içinde, dini inanç ve ahlak, yerleri doldurulamaz desteklerdir” diye yazmıştır.

¹ Rambam, *Sefer a-Mitsvot*, pozitif emir 205.

² Bkz. Yakın zamana ait bir araştırma: Meir Soloveitchik, Matthew Holbreich, Jonathan Silver ve Stuart Halpern, *Proclaim liberty throughout the land: the Hebrew Bible in the United States, a sourcebook*, 2019.

³ John Locke, *The Second Treatise of Civil Government* (1690), bölüm 2.

⁴ Alexis de Tocqueville, *Democracy in America*, Giriş.

Neden öyledir? Ahlak ve özgürlük arasındaki bağlantı nedir? Bunun cevabı, Edmund Burke tarafından verilmiştir:

“İnsanların sivil hürriyete uygunlukları, kendi iştahları üzerine ahlaki zincirler koyma fitratlarıyla tam bir oran içindedir... Toplum, bir noktada irade ve iştah üzerine bir kontrol gücü koyulmadığı sürece var olamaz; ve içte bundan ne kadar az varsa, dışta o kadar çok olmalıdır. Varoluşun ebedi anayasasında, ölçsüz kafaya sahip insanların özgür olamayacağı öngörülmüştür. Bu kişilerin tutkuları, prangalarını yaratır.”⁵

Başka bir deyişle, kanuni yaptırım; gözetim ve polise ne kadar az ve içselleştirilmiş ‘kanuna itaat’ alışkanlıklarına ne kadar bağımlı olursa, toplum da o kadar özgür olur. İşte, Moşe’nin ve daha sonraları Ezra’nın ve daha da sonraları Hahamların, kanunu, onu korumanın doğal hale geleceği ölçüde öğrenme konusunu bu kadar önemle vurgulamalarının sebebi budur.

Üzücü olan, tüm bu inançlar kümesinin – özgür toplumun Tanah’taki temellerinin – Batı’nın liberal demokrasileri tarafından neredeyse tamamen kaybedilmiş olmasıdır. Günümüzde, ahlakın kişiye özel bir mesele olduğu, ulusun kaderiyle hiçbir ilgisi olmadığı farz edilmektedir. Küresellik çağında, ulus kavramı bile tartışmaya açık hale gelmiştir. Ulusal kültürler şimdi çoklu-kültürler olmuştur. Elitler artık “bir yere” ait değildir; “herhangi bir yerde” de evdedirler.⁶ Batı, özgürlüğün, içselleştirilmiş “Biz, halk” ahlakından ziyade, kurumlarla – bugünlerde, demokratik şekilde seçilmiş hükümetlerle – alakalı olduğu şeklindeki Helenistik fikre geri dönmüştür.

Moşe’nin bize bunun aksini – büyük tercihin, *beraha* ve lanet arasında, Tanrı’nın Sesi’ni dinlemekle içgüdü ve arzusunun baştan çıkarıcı çağrısını dinlemek arasında olduğunu – öğretmekte haklı olduğuna inanıyorum. Özgürlük ancak, bir ulus, ahlaki bir toplum haline geldiği zaman devamlı olabilir. Ve herhangi bir ahlaki toplum, nüfus sayısının çok ötesinde bir büyüklüğe erişir; zira biz başkalarını yükseltiriz ve onlar da bizi yükseltir.

Şabat Şalom

Jonathan Sacks



Rabbi Sacks’ın diğer makaleleri için lütfen www.rabbisacks.org sitesini ziyaret edin.

    @rabbisacks

© Rabbi Sacks Tüm hakları saklıdır.

Rabbi Sacks’ın Ofisi Covenant and Conversation Trust tarafından desteklenmektedir.

⁵ Edmund Burke, *Letter to a Member of the National Assembly* (1791).

⁶ David Goodhart, *The Road to Somewhere*, Penguin, 2017.